

Fecr Yayınları: 473

KUR'AN'A YÖNELİŞLER
-İlimler ve Yorumlar Açısından-

Prof. Dr. Celal KIRCA

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK KÂĞ. TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

3. Baskı: Kasım 2021

ISBN: 978-625-8005-17-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KUR'AN'A YÖNELİŞLER

-İlimler ve Yorumlar Açısından-

Prof. Dr. Celal KIRCA

Ankara 2021

Prof. Dr. Celal KIRCA

1945 yılında Giresun, Espiye/Cibril'de doğdu. İlk tahsilini Cibril İlkokulu'nda yaptı (1957). İstanbul İmam-Hatip Okulu'nu bitirdi (1960-1967). Aynı yıl İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne girdi ve 1971 yılında mezun oldu. 1969 yılında fark imtihanlarını vererek Pertevniyal Lisesi'ni bitirdi ve aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydoldu. Öğrencilik yıllarında *Tobum, Tarla* dergilerinde çalıştı. Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra Ordu Merkez Ortaokulu Din Bilgisi öğretmenliğine atandı (1971). Daha sonra Ordu İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenliğine tayin edildi (1973). Gökkyöy İmam-Hatip Lisesi Müdürlüğü görevinde bulundu (1976-1977). Açılan imtihanları kazanarak Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'ne tefsir asistanı olarak atandı (1977). "*İlmi Tefsir Hareketi*" adlı tezini hazırladı ve anılan enstitüye öğretim üyesi olarak tayin edildi (1981). "*Kur'an-ı Kerim ve Modern İlimler*" adıyla basılan bu tezle doktor unvanını aldı (1984). Sırasıyla 1985'de yardımcı doçent, 1988'de doçent, 1994'te profesör oldu. Araştırmalarda bulunmak üzere İngiltere'ye gitti (1995). İki dönem dekan yardımcılığı (1994-2000), Üniversite Genel Sekreter Vekilliği (1999-2000) ve iki dönem de dekanlık görevinde bulundu (2000-2006). Erciyes Üniversitesi Vakfı Yönetim Kurulu Üyeliği ve Başkan Yardımcılığı, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı Kurucu Üyeliği ve Başkanlığı, "*Bilimnâme Dergisi*"ni yayın hayatına kazandırma gibi birçok sosyal faaliyetler içinde yer aldı. 2012 yılında emekli oldu.

Kitapları

1. *Kur'an-ı Kerim ve Modern İlimler*, Marifet Yayınları, İstanbul 1981. (2. baskı, 1993).
 2. *Kur'an-ı Kerim ve Fen Bilimleri*, Marifet Yayınları, İstanbul 1984. (2. baskı 1989; 3. baskı, 1994; 4. baskı, 1997; 5. baskı, 2005).
 3. *Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi*, Tercüman Gazetesi, İstanbul 1988. (Müşterek).
 4. *Sababiler Ansiklopedisi*, Tercüman Gazetesi, İstanbul 1989. (Müşterek).
 5. *Evlîyalar Ansiklopedisi*, Tercüman Gazetesi, İstanbul 1990. (Müşterek).
 6. *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler*, Tuğra Yayınları, İstanbul 1993.(2. baskı, Marifet Yayınları, İstanbul 2009).
 7. *Tefsir Usulü Ders Notları*, Kayseri 1993.
 8. *Kur'an ve İnsan*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995.
 9. *Kur'an ve Bilim*, Marifet Yayınları, İstanbul 1996.
 10. *İslâmi Kavramlar*, Sema Yazan Gençlik Vakfı Yayını, Ankara 1999. (Müşterek).
 11. *Hayatın İçinde Hayatla Birlikte Kur'an'ı Anlama*, Marifet Yayınları, İstanbul 2010. (2. baskı Anadolu Ay Yayınları, Ankara 2019).
 12. *İlmi, Fikri ve Dini Konuşmalar*, Kayseri 2010.
 13. *Bir Nesle Mensubiyetin Hikâyesi Anılar ve Düşünceler*, Kimlik Yayınları, Kayseri 2017. (2. baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2018).
 14. *Cibril-Espiye Anulara Yolculuk*, Kimlik Yayınları, Kayseri 2017.(2. Baskı, Kimlik Yayınları, Kayseri 2019).
 15. *Kur'an ve Sosyal Hayatımız*, Fecr Yayınları, Ankara 2018.
 16. *Din Eğitimimiz Anılar-Sorunlar-Düşünceler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2020.
 17. *Bir Neslin Mazideki İzleri Portreler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2021.
 18. *Kur'an ve Güncel Dini Meselelerimiz*, Fecr Yayınları, Ankara 2021.
 19. *Unutulmamış Anıların İz Düşümü*, Kimlik Yayınları, Kayseri 2021.
- Ayrıca yayımlanmış birçok makale, tebliğ ve ansiklopedi maddeleri bulunmaktadır.

İthaf

*“Vesile-i hayatım, sevgili annem Hatice'ye
ve ona bir evlat şefkati ile bakan eşim Melek'e”*

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ-----	9
İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ -----	13
ÖN SÖZ -----	15
GİRİŞ-----	18

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR BİLGİ OBJESİ OLARAK KUR'AN -----	25
1. Kur'an-Bilgi İlişkisi-----	25
2. Yorumun Zorunluluğu ve Bağlayıcılığı-----	38
3. Kur'an'a Yöneliş Farklılıkları ve Sebepleri-----	57
3.1. Kur'an'ın Lafzı ve Üslubundan Kaynaklanan İhtilaflar--	58
3.1.1. Kıraat İhtilafları -----	60
3.1.2. Bazı Ayetlerin Müteşabih Oluşu -----	62
3.1.3. Lafızlardaki Müteşabihlik-----	64
3.1.4. Manadaki Müteşabihlik-----	66
3.1.5. Hem Lafız Hem de Manadaki Müteşabihlik -----	67
3.1.6. Hakikat ve Mecaz İhtilafı -----	69
3.2. Yorumlardan Kaynaklanan İhtilaflar -----	70
3.2.1. İnsan Olma Özelliğinden Kaynaklanan İhtilaflar --	70
3.2.2. Meslekî Kimlikten Kaynaklanan İhtilaflar -----	71

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'A YÖNELİŞLER-----	75
1. Fıkhi Yöneliş-----	75
2. Kelami Yönelişler-----	90
2.1. Şii Yöneliş -----	99
2.2. Harici Yöneliş-----	112
2.3. Cebriyeci Yöneliş -----	117
2.4. Mutezili Yöneliş -----	120
2.5. Sünni Yöneliş -----	126

3. Tasavvufi Yöneliş-----	134
4. Felsefi Yöneliş-----	149
5. Filolojik Yöneliş-----	165
6. Edebi Yöneliş-----	177
7. Kıssacı Yöneliş-----	185
8. Etnik Yöneliş-----	193
9. Bilimsel Yöneliş-----	202
10. Sosyolojik Yöneliş-----	222
11. İlhadi Yöneliş-----	239
12. Psikolojik Yöneliş-----	244
13. İktisadi Yöneliş-----	255
14. Kavramsal (Mevzui) Yöneliş-----	264
SONUÇ-----	271
BİBLİYOGRAFYA-----	283

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ

“Anlama”, insan hayatındaki en temel sorunlardan biri olma özelliğini hep korumuş ve korumaya da devam etmektedir. Zira birçok sebeple insan, duyduğu ve okuduğunu ya tam olarak anlayamamakta ya da eksik anlamaktadır.

Konfüçyüs’e, “Bir ülkeyi idare etmeye çağrılıydınız yapacağınız ilk iş ne olurdu?” diye sormuşlar. O da “İşe önce dili düzeltmekle başladım. Çünkü dil bozulursa kelimeler, düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa, yapılması gereken işler yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılmazsa, töre ve düzen bozulur. Töre ve düzen bozulursa, adalet yoldan sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. Bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir.” der. Mevlânâ ise anlama olgusunu, “Söylediğin, karşındakinin anlayabildiği kadardır.” sözünü ifade eder.

Bu olguyu, sosyal hayatımızda yaşadığımız kadar Kur’an’ı anlama ve açıklama konusunda da yaşamaktayız. Kur’an, kendisini bir taraftan, “mübin kitap/açık kitap” olarak tanımlarken; diğer taraftan da ayetlerin bir kısmının “muhkem”, bir kısmının da “müteşabih” olduğunu hatırlatır. Müteşabih ayetlerin var oluşu ile Kur’an’ın mübin oluşunu nasıl açıklayacağız? Mübinlikten kasıt nedir? Kur’an’ın apaçık oluşu mu, anlaşılabilir bir kitap oluşu mu, yoksa Allah’tan geldiğinde şüphe olmayan aşikâr bir kitap oluşu mudur?

Kur’an’da müteşabih ayetlerin varlığı, buna ilaveten ayetlerin ne demek istediğini daha iyi anlamak için ilim adamları tarafından mutlak-mukayyet, âmm-hâss, vücut-nedb,

vücut- nezâir diye bir ayrıma tabi tutulması dikkate alındığında Kur'an'ın, Allah'tan geldiğinin mübin/apaçık olduğu ve anlaşılabilir bir yapıya da sahip bulunduğu görülür. Ayrıca Hz. Peygamber'in Allah tarafından tebliğ ile birlikte tebyin ile de görevlendirilmiş olması, bin dört yüz küsur yıldan beri yüzlerce tefsir ve mealin yazılması da bu bakış açısını doğrular. Nitekim Kur'an'ı anlamada basit/yüzeysel, ideolojik ve metodolojik anlama olmak üzere üç farklı yöntemin oluşu ve buna bağlı olarak yaklaşık yirmiye yakın farklı yönelişlerin ortaya çıkışı da bu bakış açısını destekler.

Kur'an'ı anlama yöntemlerinden basit/yüzeysel anlama, herhangi bir meslekî, ideolojik ve metodolojik yönelişlerle ilgili olmaksızın doğrudan ayetleri anlama tarzıdır. Daha ziyade bireylerin, günlük hayatlarında karşılaştıkları olay ve olgularla ayetler arasında kurdukları ilişki ve buna bağlı anlama türünü ifade eder. Bu anlama tarzı, bireyseldir ve sadece okuyanı veya okuduğunu anlayanı bağlar. Diğer bireyleri veya geneli bağlamaz. Bu nedenle sorunsallığı da çok büyük önem arz etmez.

İdeolojik yorumlayıcı anlama, ayetlerin, genellikle meslekî veya ideolojik bakış açısına uygun tarzda anlamlandırılması demektir. Bir başka deyişle ideolojik anlamada ayetler, doğrudan anlama eyleminin bir objesi değil, dinî düşünce ve anlayışlara göre anlamının bir objesidir. Bu tarz bir anlamaya etki eden ana faktörlerden en belirgin olanları, her dinî anlayışın sahip olduğu Allah, Peygamber ve Kur'an tasavvuru, anlamada kullanılan mantık türü, terimleştirilen sözcüklerdeki tanım farklılıkları, leksiyografik hileler (lügatle ilgili izahlar) sezgisel algının ve bilimsel verilerin bağlam yapılmasıdır.

Metodolojik anlama ise dilbilimsel anlama ile bağlamsal anlamanın birlikte kullanıldığı bir anlama tarzıdır. Dilbilimsel anlama, ayetleri, başta morfolojik (sarf), sentaks (nahiv) özellikleri ve semantik (delaletleri) olmak üzere dil kurallarına, kısaca dil mantığına uygun anlamadır. Böyle bir anlama, ayetlerin ne dediğini; bağlamsal anlama ise ne demek istediğini daha iyi anlamamızı sağlar.

Kur'an'ı anlama yönelişlerinin yanında son yıllarda pek çok mealin de yazılmaya başlandığı ve bu meallerden birçoğunda herhangi bir anlama ve yorumlama metodu ve bilimsel kriterlere bağlı kalmaksızın modernist düşüncelerden teolojik pan-teizme varıncaya kadar her düşüncenin, linguistik oyun veya leksiyografik hileler ile yansıtılmaya çalışıldığı; dolayısıyla Kur'ani kavramların içlerinin boşaltılıp yeni anlamlar yüklediği, tıpkı serbest vezinle yazılan şiirler gibi herhangi bir sistem veya yöneme dayanmadığı gözlemlenmektedir.

Kur'an'ı anlamadaki asıl sorun da bundan kaynaklanmaktadır. Zira Arapça dil mantığına genellikle aykırı olan bu anlama tarzı, anlama yöntemleri açısından bir değer ifade etmese de zihin bulanıklığı ve kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Oysa Kur'an'ın doğru anlaşılması, her şeyden önce Arapça dil mantığına uygun olmasına, Kur'an'ın fikrî bütünlüğüne, nüzul sebepleri ve nüzul ortamının dikkate alınmasına bağlıdır.

Bu nedenle Kur'an'ı anlamak için Kur'an'ı anlayanları da anlamak gerekiyordu. Bunun için de Kur'an'a yönelişlerdeki düşünce tarzları ve anlama yöntemlerinin öncelikle bilinmesi ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardı. Nitekim yaklaşık otuz yıl önce bu amaca yönelik olarak *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler* adlı kitabımı yazmıştım. Alanında ilk olma özelliğini taşıdığı için de bir ölçüde mevcut

boşluğu doldurmuş ve iki baskısı yapılmıştı. Bununla da yetinmedim, daha sonra doğrudan Kur'an'ı anlama ile ilgili sorunları ve yöntemleri ele aldığım *Hayatın İçinde Hayatla Birlikte Kur'an'ı Anlama* kitabımı yayımladım. Böylece, hem Kur'an'ı anlayanları anlama ve değerlendirme hem de doğrudan Kur'an'ı anlama sorunları ve yöntemlerini gündeme taşıyarak okuyucusu ve bilim insanlarının itilâna sunma imkânı buldum.

İlk baskısı Tuğra, ikinci baskısı Marifet Yayınları tarafından yapılan, fakat tükendiği için de piyasada bulunmayan *Kur'an'a Yönelişler*'in, yaklaşık on yıl aradan sonra Anadolu İlahiyat Akademisi kurucusu değerli öğrencim Tuncer Namlı ile değerli ortağı Fecr Yayınları editörü Hüseyin Nazlıyıldırım'ın, üçüncü baskısını yapmayı arzu etmeleri ve bunu da *Kur'an ve Güncel Dini Meselelerimiz* isimli kitabımın basımından sonra gerçekleştirmeleri, benim için mutluluk vesilesi, tefsir ilmine katkısı açısından da memnuniyet verici bir gelişme olmuştur.

Kitap, basılmadan önce tarafımdan gözden geçirilmiş, bazı konular üzerinde düzeltmeler ve ilaveler yapılmış, böylece kitabın biraz daha olgunlaşması sağlanmıştır. Bu hâliyle kitapta yer alan konular, yapılan analiz ve değerlendirmelerin, ilgi duyanlara ve özellikle de İlahiyat fakültelelerinde okuyan lisans ve yüksek lisans öğrencilerine yararlı olacağını umuyorum. Bu vesileyle kitabın basımında gösterdikleri kolaylık için Tuncer Namlı ve Hüseyin Nazlıyıldırım'a, ayrıca Fecr Yayınları'nın tüm çalışanlarına en içten şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Celal KIRCA
20 Ekim 2021 Kayseri

İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ

Kur'an'a Yönelişler adlı bu kitabımızın ilk yayım tarihi, 1993'tür. Geçen bu süre içinde kitabınızın birkaç kez ikinci baskısının yapılması düşünülmüşse de çeşitli sebeplerden dolayı gerçekleştirme imkânı olmamıştır. "Nasip bu güneymiş." diyerek ikinci baskısından dolayı duyduğum mutluluğu siz okuyucularıyla paylaşmak isterim. *Kur'an'a Yönelişler*'in, yayımlandığı tarihten itibaren "tefsir tarihi"ndeki bir boşluğu doldurduğu görülmüştür. Bu adla yazılan kitaplar, genelde tanıtım bilgileriyle birlikte örnek metinlerin ağırlıklı olarak aktarıldığı, tahlil ve değerlendirmelerin ise yeterince yapılmadığı bir içeriğe sahiptir. *Kur'an'a Yönelişler* ise bu tarz kitaplarda yer alan bilgileri aktarmaktan ziyade -ki bu yeterince yapılıyor- Kur'an'a farklı yönelişlerin genel mantığını arayan, sebep sonuç ilişkileri bağlamında bu ekolleri tanıtan, tanıtımı yapılan yönelişlerin parçacı bakış açısına göre değil de bütüncül ve sistematik bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunan bir kitap olmayı hedeflemiştir. Bu hedefine de önemli ölçüde ulaştığı söylenebilir. Zira bu tarihten sonra yapılan tefsir çalışmalarının önemli bir kısmında, *Kur'an'a Yönelişler*'den bir şekilde söz edildiği ya da referans verildiği görülmektedir.

Bununla birlikte kitabın birinci baskısında pek çok yazım hatalarının bulunduğu ve bazı konulardaki düşüncelerimin ise değiştiği olgusu dikkate alınarak ikinci baskısında söz konusu yazım hataları önemli ölçüde düzeltilmiş, önemli görülen bazı yerlerde ise düşünce değişikliklerine kısmen de olsa yer verilmiştir. Ancak genel bütünlüğün korunmasına özen

gösterilmiştir. Bu nedenle genişletilmesi gereken bazı konulara, genel bütünlüğü koruma adına yer verilmemiştir. Bunun yerine bu konular veya benzeri konuların ayrı bir kitapta ele alınmasının daha uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Kur'an'a Yönelişler'in bu ikinci baskısı için olumlu teşviki ve yardımını gördüğüm aziz dostum Ömer Ziya Belviranlı'ya teşekkürü de ayrıca bir borç bilirim.

20 Mayıs 2009 Kayseri

ÖN SÖZ

Kur'an-ı Kerim, insanın hidayeti ve mutluluğunu amaçlayan, her konuda onu bilgilendiren ve bu bilgilere ulaşmak için de okunması ve "tedebbür" edilmesini isteyen son ilahî kitaptır. Onun okunması, sadece "tilavet" değil, aynı zamanda anlaşılması ve verdiği bilgilerin hayata aktarılması için ne yapılması gerekiyorsa onun da yapılması demektir. Bu, bir Kur'an tercümesi olabileceği gibi, yorumu da olabilir. Kanaatimizce tedebbürün anlamı da budur.

Kur'an'ın anlaşılması ve verdiği bilgilerin hayata aktarılması ise tercihe dayalı iradi bir harekettir. İnsan, inanmadıkça ve bilgilenmek için Kur'an'a iradi bir hareketle yönelmedikçe onun okunması, anlaşılması ve hayata aktarılması da mümkün değildir. Bu konumuyla insan, aktif; Kur'an ise pasif durumdadır. Ancak insan da bütün iradi eylemlerini, kazandığı kavramlara borçludur. Fakat hem kavramların kendisi hem de elde etme yolları karmaşıktır. Bu sebeple birçok insan, yeteri kadar kavrama sahip olmadığı için kavramlarla değil de sloganlarla düşünmekte, dolayısıyla düşünceleri genellikle içerikten yoksun olmaktadır. Bundan dolayı da insanlar, birbirlerini yeterli ölçüde ve sağlıklı bir biçimde anlayamamaktadırlar.

Aynı durum, Kur'an için de söz konusudur. Zira Kur'an'a iradi yönelişin olabilmesi, verdiği bilgilerin anlaşılması ve hayata aktarılabilmesi için de insanın, okuması, düşünmesi ve belli kavramlara sahip olması gerekmektedir. Nitekim Kur'an bilgisine sahip olanlar, okuyan, düşünen ve belli ölçüde kavramlara sahip insanlardır. Ancak her insanda okuma ve düşünme yeteneği eşit olmadığı gibi, Kur'an'a yönelişlerinde ve

bu yönelişlerin ortaya koyduğu bilgilerde de aynılık ve eşitlik bulunmamaktadır. Tefsir kitapları ve bu kitapları yazan insanlardaki bilgi ve yöntem farklılıkları, bunun en açık göstergesidir.

Kur'an'a yönelen her insan, ya müstakil olarak ya da herhangi bir sistemin mensubu olarak yönelmekte, inancı ve mesleki kimliği de bu yönelişinde belirleyici olmaktadır. Bunun neticesinde de Kur'an'a belli açılardan bakma, algılama ve yorumlama tavırları ortaya çıkmaktadır. Nitekim bir fakihin tavrıyla bir sufünün tavrı farklı olduğu gibi, çok yönlü bilgiye sahip bir insanın tavrıyla aynı düzeyde bir bilgiye sahip olmayan insanın tavrı da farklı olmaktadır. Ama bilgisi, yeteneği ve zekâsı hangi düzeyde olursa olsun isteyen her insan, Kur'an'a veya onun yorumu olan eserlere yönelebilmektedir.

Günümüz insanı da istediğinde Kur'ani bilgiye sahip olabilmek için genelde Kur'an yerine ya tefsir kitaplarına ya da müstakil eserlere müracaat etmekte ve bilgi ihtiyacını bunlar vasıtasıyla karşılamaktadır. Fakat insan, her tefsirin veya Kur'an'la ilgili her kitabın, neticede bir tavrın veya bir yönelişin ürünü olduğunu, ya çoğu kez bilememekte ya da bu konuda yeterli düzeyde bir bilgiye sahip bulunmamaktadır. Yahut da bu eserlerde verilen bilgilerin özellikle "değer" açısından bir tahlilinin yapılmamış olması, birçok insanı, Kur'ani bilgi konusunda yanılgıya düşürmektedir.

Bu konularda insanımızı aydınlatacak, bilgilendirecek, kısmen de olsa yönlendirecek eserlere ihtiyaç olmasına rağmen "tefsir tarihi" kitapları hariç, bu konuda yazılmış eserlere de pek rastlanılmamaktadır. Ne var ki tefsir tarihiyle ilgili kitaplar, daha ziyade tefsir ekollerini tanıtıcı bir metotla yazıldığı için ya nakilleri ihtiva etmekte ya da nakillerle birlikte

kısmen sorgulamaları içermektedir. Bu sebeple Kur'an bütünlüğü içinde Kur'an'a yönelişleri ele alan, bu yönelişleri tanıtan, tahlil eden, sorgulayan ve değerlendiren, dolayısıyla insanların bu konudaki bilgisizliğini kısmen de olsa giderecek eserlere şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır.

İşte elinizdeki kitap, böyle bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik bir çalışmadır. Bu nedenle de bu eserin, "Kur'an-bilgi ilişkisi ve Kur'an'a yönelişler" konusunda olduğunu düşündüğümüz boşluğu belli oranda dolduracağı kanaatindeyiz. Zira bu eser, ciddi bir çalışma ve uzun seneler süren bir bilgi birikiminin sonucu olarak ortaya çıkmış ve eserin yazılmasında ihlas ve samimiyet ana ilkemiz olmuştur. Art niyetli olanlar hariç, insanlar genellikle istişaresizlik ve bilgi eksikliğinden dolayı hata yapmaktadırlar. Bizim de bu anlamda hatalarımız olabilir. Bu konudaki temel ilkemiz, peygamberler hariç her insanın hata yapabileceğidir. Bu sebeple yapılan tahlil ve değerlendirmeler, tartışma ve tenkitlere daima açıktır. Çünkü her konuda olduğu gibi bu konuda da temel ilkemiz, Hz. Peygamber'in "Ameller niyetlere göredir." sözüdür.

Bu eserin yazılması ve hazırlanması safhalarında ilgi ve alakalarını esirgemeyen araştırma görevlilerimiz Erdoğan Pazarbaşı ve İbrahim Görener'e ve ayrıca Yusuf Alay ve Suat Keçe'ye teşekkürü bir borç biliyor, eserin yayımlanması konusundaki anlayışından dolayı da Sabri Dereli'ye şükranlarımı sunuyorum.

Gayret bizden, tevfik ise Allah'tandır.

21 Temmuz 1993 Kayseri